

**“ของแปลกตา” ในพระราชหัตถเลขา
เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑**

Submitted date: 5 July 2018

Revised date: 28 August 2018

Accepted date: 28 September 2018

พรรณราย ขาญศิริ^๒

บทคัดย่อ

พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบันทึก “ของแปลกตา” ที่พระองค์ทรงพบตลอดเส้นทางการเสด็จประพาสยุโรป ซึ่งแบ่งได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น สิ่งของประเภทแรกสื่อถึงการเป็นคลังความรู้ด้านภูมิศาสตร์ แก่ชนชั้นนำสยามในยุคนั้น ส่วนสิ่งของประเภทหลังสื่อถึงธรรมเนียมการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชนชั้นสูง แนวคิดเรื่องการสะสม มิวเซียมและพิพิธภัณฑ์ รวมถึงธรรมเนียมการให้ของขวัญ ของฝาก และของที่ระลึกของชนชั้นนำสยาม เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๕ ทรงเชื่อมสองวัฒนธรรมคือตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน โดยการเปิดโลกทัศน์ของชนชั้นนำสยามเกี่ยวกับควมศิวิไลซ์ของยุโรป ทั้งยังแสดงถึงรสนิยมของชนชั้นนำสยามต่อของแปลกตานั้น ๆ ของแปลกตาเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งเป็นคลังความรู้จากต่างแดนที่นำไปสู่การปรับประเทศให้ทันสมัยต่อไป

คำสำคัญ: ของแปลกตา, พระราชหัตถเลขา, รัชกาลที่ ๕, ศิวิไลซ์

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระราชนิพนธ์ร้อยแก้วบันทึกการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๙-๒๔๕๒): วรรณคดีกับโลกสันนิบาต” และนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านภาษาไทย วิจัยวิจัยภาษาไทย ครั้งที่ ๑ วันเสาร์ที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๑ ณ อาคารมหาจักรีสิรินธร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๒ นักศึกษาระดับดุขฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร; ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ของแปลกตา” ในพระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐

๑๓๓๗

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

“Exotic Objects” in King Chulalongkorn’s Royal Letters from Europe in 1897

*Phannarai Chanhiran*³

Abstract

King Chulalongkorn’s royal letters sent from Europe in 1897 record “exotic objects” the King encountered during his trip. The objects can be divided into 1) natural objects and 2) man-made objects. The natural objects became geographical knowledge for Siamese elites. The man-made objects represented gift exchanges, concepts of collecting and museums, and concepts of giving gifts and souvenirs. The significance of the description of the exotic objects was to bridge the cultures of the East and the West. To show Siamese elites taste and expand the worldviews of Siamese elites, the king shared his experiences in Europe under the name of “being civilized”. Exotic objects were an important inspiration and knowledge regarding foreign countries for the modernization of Siam.

Keywords: exotic objects; royal letters; King Chulalongkorn; being civilized

---

³ Ph.D.Student, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand; Assistant Professor, Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักเดินทางหรือนักทัศนาจรที่สำคัญพระองค์หนึ่ง พระองค์เสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาเขตและต่างประเทศ เริ่มจากสิงคโปร์และปัตตาเวีย (ดินแดนประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน) ต่อมาคืออินเดีย ซึ่งในขณะนั้นเป็นพระราชของเมืองอังกฤษ ทำให้ทรงมีโอกาสทอดพระเนตรการจัดการปกครองบ้านเมืองของชาติตะวันตกที่มาปกครองอาณานิคมอยู่ และทรงเทียบเคียงกับบ้านเมืองของเรา ส่งผลให้ทรงริเริ่มหลายสิ่งจากแบบอย่างที่ได้ทรงพบเห็นมา มุ่งให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่แผ่นดินเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อพระราชดำริว่า จะเสด็จพระราชดำเนินไปให้ถึงทวีปยุโรปสักคราวหนึ่ง แต่ผู้ใหญ่มากมายท่านยังขังไว้ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์เมื่อฝรั่งเศสที่เป็นเจ้าอาณานิคมของญวน ลาว และเขมรอยู่ในขณะนั้นหาเหตุวิวาทกับไทย อังกฤษรุกเข้ามาจนได้พม่าและมลายู ประกอบกับวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ฝรั่งเศสสั่งกองเรือรบบุกปากน้ำเจ้าพระยาเข้ามาทอดสมออยู่หน้าสถานทูตฝรั่งเศสเพื่อบังคับให้ไทยยอมทำสัญญาเสียเปรียบกับฝรั่งเศส เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชดำริที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทวีปยุโรป เพื่อผูกมิตรและกระชับพระราชไมตรีกับชาติต่าง ๆ ในยุโรป อาทิ รัสเซีย เพื่อกำราบชาติที่ไม่ประสงคืติดต่อเมืองไทย และเพื่อทอดพระเนตรบ้านเมืองและความเจริญของชาติตะวันตกทั้งหลายและนำมาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงสยามประเทศให้เจริญทัดเทียมเขา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ รัชกาลที่ ๕ จึงได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรปเป็นครั้งแรกนาน ๘ เดือน ทรงเยี่ยมเยียนตามราชสำนักต่าง ๆ ทั่วทวีปยุโรป ทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ ที่ประเทศเจ้าภาพจัดถวาย นอกจากการเสด็จทอดพระเนตรราชการบ้านเมืองแล้ว พระองค์ยังได้ทอดพระเนตรสิ่งที่ควรดูควรชมอีกมาก หนึ่งในจำนวนนั้นคือโรงงานเครื่องกระเบื้องเซฟว์ (Sevres) ซึ่งเป็นโรงงานที่มีชื่อเสียงระดับโลกของประเทศฝรั่งเศสตั้งที่พระยาคริสสเทท (เล็ง วิริยศิริ) ได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุ (Chandransu, 2010, p. 20-23) แสดงให้เห็นว่าการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐ นี้มีทั้งพระราชกรณียกิจทางราชการบ้านเมืองและการทอดพระเนตรสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏตลอดเส้นทางประพาสเพื่อเป็นคลังความรู้แก่ชนชั้นนำสยาม ณ ขณะนั้น

การเสด็จประพาสยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๕๐ นี้ รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกพระราชดำริต่าง ๆ ไว้ใน พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐ ซึ่งทรงพระราชทานเป็นส่วนเฉพาะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดิน ขณะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐ เนื้อหาจึงเป็นส่วนพิเศษแยกจากที่ได้ทรงมีมาทางราชการและเป็นกระแสพระราชดำริที่ได้ทรงส่งเกตบ้านเมืองและบุคคลต่าง ๆ อย่างคนที่ได้ไปเที่ยวเตร่ รวมทั้งสิ้น ๖๗ ฉบับ (Varopakarn, in Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. (ข)) รัชกาลที่ ๕ ทรงเริ่มการเสด็จประพาสในวันที่ ๗ เมษายน จากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสู่ท่าราชวรดิฐ สมุทรปราการ สิงคโปร์ ลังกา (ศรีลังกา) เอเดน คลองสุเอซ อียิปต์ เมืองเวนิส ประเทศอิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรีย-ฮังการี รัสเซีย สวีเดนนอร์เวย์ (ระหว่างนั้นนอร์เวย์รวมอยู่ในสวีเดน) เดนมาร์ก อังกฤษ เยอรมนี ฮอลแลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส (Munsin, 2000) สิ่งสำคัญที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ คือ การบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงพบตลอดเส้นทางเสด็จ ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ไม้ สัตว์ อาคารบ้านเรือน สิ่งประดิษฐ์ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ ตลอดจนสินค้าที่วางจำหน่ายในดินแดนต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนความสนใจใคร่รู้ของชนชั้นนำสยามในยุคนั้น จนถือเป็น “ของแปลกตา” ที่ทรงบันทึกไว้ในพระราชหัตถเลขาฯ อย่างหลากหลาย

รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกสิ่งของในดินแดนต่าง ๆ ที่เสด็จผ่านระหว่างการเดินทางประพาสยุโรป ซึ่งส่วนใหญ่เป็น “ของแปลกตา” สำหรับชาวสยาม ซึ่งมีทั้งสิ่งของที่ทรงได้รับจากเจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ในประเทศต่าง ๆ สิ่งของที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ สิ่งของที่วางจำหน่าย รวมทั้งพืชพรรณในประเทศต่าง ๆ การที่ทรงบันทึก “ของแปลกตา” ในครั้งนี้ยังสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการสะสม มิวเซียม และพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งความคิดเรื่องของขวัญ ของฝาก การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชนชั้นสูงอีกด้วย เหล่านี้ล้วนแสดงถึงรสนิยมหรือค่านิยมของชนชั้นนำสยามต่อความศิวิไลซ์อย่างเห็นได้ชัด

ผู้วิจัยพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพระราชหัตถเลขาฯ และการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๕๐ แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ การศึกษาเชิงวรรณกรรมและการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ดังนี้

๑) การศึกษาเชิงวรรณกรรม

Kongsirirat (2010) ศึกษาเรื่อง **การศึกษาพระโลกทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐** สะท้อนพระโลกทัศน์ของรัชกาลที่ ๕ ด้านการต่างประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ ทรงดำเนินวิเทศนโยบายด้านการต่างประเทศโดยการเจริญพระราชไมตรีในระดับผู้นำประเทศ การสร้างดุลยภาพแห่งอำนาจระหว่างประเทศมหาอำนาจ และการปรับเปลี่ยนท่าทีตามสถานการณ์ รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์ประเทศเล็กที่ขาดแสนยานุภาพทางทหารย่อมเสียเปรียบ

๒) การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์

Chutintaranond (2001) ศึกษาเรื่อง **การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ความหมายเชิงสัญลักษณ์** การเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นพระราชจริยวัตรที่ “สวนกระแส” กับชนบทที่ตกทอดมา เป็นลักษณะหนึ่งของการเสด็จประพาสที่เกิดตามกระแสการเปลี่ยนแปลงที่แหวกจารีตเดิม อันมีต้นเค้ามาแต่รัชกาลที่ ๔ ได้แก่ ธรรมเนียมนิยมใหม่ในการเสด็จประพาสหัวเมืองของพระมหากษัตริย์ การเสด็จออกไปเป็นการส่วนพระองค์เพื่อแปรพระราชฐานและสำราญพระอิริยาบถ รวมถึงการเสด็จไปพักรักษาพระองค์ให้คลายจากอาการประชวรหรือที่ชาวตะวันตกเรียกว่า recreation ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการเดินทางท่องเที่ยวที่สยามรับมาจากตะวันตก และการเสด็จประพาสบ้านเมืองนอกขอบเขตสมิทธาณจักร

การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ของรัชกาลที่ ๕ มิได้เกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นฐานธรรมเนียมนิยมที่อยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง ทั้งหมดสะท้อนการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์หรือระนาบทางความคิด (paradigm) ในการมองตนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับโลกรอบด้านที่ขยายเครือข่ายออกไปกว้างเกินปริมณฑลเมืองพระราชและอาณาจักรคู่สงครามเดิม รวมถึงการรับวัฒนธรรมเทคโนโลยีและระบบวิถีชีวิตตามแบบอย่างตะวันตก การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของผู้นำสยามนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ตอบรับสืบเนื่องกับแรงกดดันทางการเมือง การค้า และการทหารของมหาอำนาจตะวันตก

ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หากโลกทัศน์เดิมคือการยึดเอาตนเป็นศูนย์กลาง โลกทัศน์ใหม่ นับแต่รัชกาลที่ ๔ คือการยอมรับโดยปราศจากข้อกังขาว่า ศูนย์กลางแห่งอำนาจและความเจริญรุ่งเรืองที่แท้จริงนั้นอยู่ในภาคพื้นทวีปยุโรป ความยิ่งใหญ่และศิวิไลซ์ขยายขอบข่ายเป็นทั้งความรู้เชิงกายภาพและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

Soontravanich (2001) ศึกษาเรื่อง การเมืองเบื้องหลังการเสด็จประพาสยุโรป การศึกษาทำให้เห็นว่าการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ นี้บรรลุเป้าหมายของการสร้าง “ภาพลักษณ์” ของ “ความศิวิไลซ์” ของสยามในฐานะของรัฐอธิปไตยให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชนในยุโรป รวมทั้ง “การเรียนรู้” ความเจริญก้าวหน้าใหม่ ๆ ของชาติมหาอำนาจเหล่านั้นเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยต่อไป อย่างน้อยที่สุดการเสด็จประพาสยุโรปครั้งนี้ และการที่ได้ทรงมีโอกาสเข้าเฝ้าและปรึกษาปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศของไทยกับประมุขและผู้นำรัฐอื่น ๆ ทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงบรรลุอุดมภาวะทางการเมืองอีกขั้นหนึ่ง โดยมีการอธิบายถึงแผนการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๓๖ วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ และรัฐบาลอังกฤษ การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ วัชรภิเชกสมโภชสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย และท่าทีของรัฐบาลอังกฤษ และปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองกับฝรั่งเศสและการแทรกแซงของรัสเซีย กล่าวโดยสรุปคือการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกดำเนินไปด้วยเหตุผลของการประชาสัมพันธ์ “สร้างภาพลักษณ์” ของ “ความศิวิไลซ์” ของไทยต่อมหาอำนาจและสาธารณชนในตะวันตก และเพื่อเรียนรู้ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ของโลกตะวันตก เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย อีกด้านหนึ่งยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของอังกฤษต่อแนวนโยบายด้านการต่างประเทศของไทย และเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองระหว่างไทยและฝรั่งเศสภายหลังวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้รัชกาลที่ ๕ และผู้นำไทยคนอื่น ๆ ได้มีโอกาส “เรียนรู้” และ “สัมผัส” การเมืองระหว่างประเทศของบรรดาผู้นำมหาอำนาจตะวันตกเป็นครั้งแรกอย่างแท้จริง ประการสำคัญคือการประจักษ์เกี่ยวกับความอ่อนแอของกลไกทางการเมืองของไทยในการเมืองโลก

Nana เขียนบทความจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทความทั้งหมดล้วนเป็นเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยซึ่งเป็นประเด็นสำคัญทางประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างได้ดังนี้

(๒๐๐๓) กิตติศัพท์และเรื่องอื้อฉาวของ-ประธานาธิบดีฝรั่งเศส เมื่อ ร.๕
เสด็จเยือนกรุงปารีส

(๒๐๐๓) “ราชการลับ” เมื่อ ร.๕ เสด็จประพาสเยอรมนี ไม่ใช่เรื่องลับใน
ยุโรป

(๒๐๐๓) “จาก-เรื่องตลก การ์ตูน ร.๕ เสด็จประพาสยุโรปถึง-เรื่องไม่ตลก
งานพระบรมศพ ร.๕ ผิดองค์!”

(๒๐๐๔) ทักคนะใหม่ ร.๕ เสด็จประพาสยุโรปจากทฤษฎีพันธมิตรซ้อน
พันธมิตร “ไม่ได้รัสเซีย ก็ขอเป็นเยอรมนี”

(๒๐๐๕) ภาพหลักฐานที่ไม่มีคำอธิบาย คำยืนยันที่ขาดพยานหลักฐาน
เรื่องที่ไม่ได้บันทึกไว้ใน “จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป”

(๒๐๐๖) พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เก่าสุด “ชิ้นแรก” อ้างถึงการเสด็จ
ประพาสยุโรปใน ร.๕ สิ่งที่เราจะ อาจไม่ใช่ทั้งหมด

(๒๐๐๖) ทึ่ง! กลยุทธ์ศักราชกาลที่ ๕ เปลี่ยนสถานะชาวสยามจาก “แพ้”
เป็น “ชนะ”

(๒๐๑๔) “ของขวัญ” รัชกาลที่ ๕ ข้อมูลที่สาบสูญจากพงศาวดารไทย

(๒๐๑๕) รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรป (ครั้งแรก) เพื่อดูความเจริญหรือ
แก้ไขปัญหา ร.ศ. ๑๑๒?

ผู้เขียนชี้ให้เห็นหลักฐานบางประการที่ปรากฏในแหล่งต่าง ๆ ทั้งในและ
นอกประเทศเกี่ยวกับการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๔๐) ซึ่งมีทั้งบุคคลเฝ้า
ทางการเมืองทั้งในและนอกประเทศ รวมทั้งสิ่งแปลกใหม่ที่เริ่มเข้ามาในประเทศ
ณ ขณะนั้น

Sriudom (2007) ศึกษา การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ จุดเปลี่ยน
ของ “เอกซิบิเชน” ในสยาม งานมหรหรรหรือ “เอกซิบิเชน” (Exhibition) เป็น
กิจกรรมสำคัญของโลกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ชาว
ต่างประเทศสนใจศึกษาในหลายมิติ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดส่งสิ่งของ

“ของแปลกตา” ในพระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๔๓

ไปตั้งแสดงในงานมหกรรมที่ต่างประเทศตามแบบอย่างที่รัชกาลที่ ๔ ทรงวางแบบแผนไว้ รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความหมายของงานมหกรรมเมื่อได้ทอดพระเนตรงานมหกรรมขนาดต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองในคราวที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนทวีปยุโรปเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ผู้เขียนนำเสนอ “เอกซอซิเบียน” ที่รัชกาลที่ ๕ ทอดพระเนตรในการเสด็จประพาสยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ตลอดจน “เอกซอซิเบียน” ที่จัดขึ้นในสยามหลังจากการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการจัด “เอกซอซิเบียน” ดังกล่าวในสยาม แสดงถึงการประสมประสานแบบแผนของ “เอกซอซิเบียน” ในต่างประเทศให้เข้ากับงานวัดที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย จนเป็นแบบอย่างให้ “เอกซอซิเบียน” อื่น ๆ ในสยามต่อมา

“เอกซอซิเบียน” ที่รัชกาลที่ ๕ ทอดพระเนตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้แก่ การประกวดภาพเขียนที่อิตาลีและเยอรมนี ซึ่งเป็น “เอกซอซิเบียน” ขนาดเล็ก การแสดงพรรณพืชที่เยอรมนีที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และการแสดงพิพิธภัณฑสถานชาติที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนงาน “เอกซอซิเบียน” ในสยามคืองานปีสวนดุสิตและงานนักขัตฤกษ์นมัสการพระพุทธชินราช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามซึ่งปรับเนื้อหาและรูปแบบของ “เอกซอซิเบียน” ที่ได้เสด็จไปทอดพระเนตรในทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ เหล่านี้คือสิ่งที่รัชกาลที่ ๕ ทรงได้รับประสบการณ์แปลกใหม่เกี่ยวกับงานมหกรรมจากทวีปยุโรปและทรงนำมาปรับใช้กับงานมหกรรมในสยามตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๐

จากการรวบรวมผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับพระราชหัตถเลขา และการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ นี้พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ บทความนี้จึงจะมุ่งศึกษาที่ตัวพระราชหัตถเลขา เป็นหลัก เพื่อเน้นย้ำข้อมูลการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และเปิดมุมมองใหม่ทางด้านวรรณกรรมเกี่ยวกับพระราชหัตถเลขา ชุดนี้ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นทัศนคติของชนชั้นนำสยามที่มีต่อของแปลกตาต่างถิ่นประเภทต่าง ๆ แสดงถึงการเปิดโลกทัศน์ของชนชั้นนำสยามในยุคนั้น ทั้งยังเชื่อมกับความศิวิไลซ์ในช่วงปรับประเทศให้ทันสมัยอีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษา “ของแปลกตา” ที่ปรากฏใน พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรอบแนวคิด

ผู้วิจัยขออนุญาตศัพท์ “ของแปลกตา” ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ โดยยึดตามที่ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายคำว่า “แปลก” ไว้ว่า

(๑) [แปลก] ว. แตกต่างไปจากที่เคยคิด เคยรู้ เคยเห็น เป็นต้น เช่น แปลกตา แปลกใจ

(๒) ว. ต่าง, เพี้ยนไป, ผิดปรกติ เช่น เป็นคนแปลก

ดังนั้น “ของแปลกตา” ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ ฉบับนี้จึงเป็นของที่ผิดแผกไปจากสิ่งทีชนชั้นนำไทยคุ้นเคย หรือเคยพบเห็นในประเทศ รัชกาลที่ ๕ จึงมีพระราชดำริส่ง “ของแปลกตา” ที่ทรงได้รับหรือทอดพระเนตรกลับประเทศจำนวนหนึ่ง ทั้งยังมีนัยของการออกไปสำรวจดินแดนอื่นเช่นเดียวกับที่ตะวันตกต้องการสำรวจพื้นที่อื่นที่มีใช้ตะวันตก

จากการศึกษาพบว่ามีความคิดที่สัมพันธ์กับการสำรวจ “ของแปลกตา” ในพระราชหัตถเลขาฯ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการสะสมซึ่งนำไปสู่การจัดเก็บของในมิวเซียมและพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

การสะสมคือการแสวงหาสิ่งของต่าง ๆ ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นต่อชีวิตแล้วนำมาเก็บรวบรวมยังที่ที่จัดเตรียมไว้เพื่อเก็บรักษา เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ส่วนบุคคลที่ออกไปแสวงหาเรียกว่า “นักสะสม” การสะสมที่เป็นงานอดิเรกจะมีการจัดเก็บอย่างมีระบบ และมีการจัดหาเพิ่มเติม เหตุผลของการสะสม ได้แก่ เพื่อกินเพื่อใช้ เพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา เพื่อค้าขายแลกเปลี่ยน เพื่อความต้องการทางสังคม เช่น ชมรม กลุ่มกิจกรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม ประเภทของสิ่งสะสมอาจแยกได้เป็น ๒ อย่าง คือ **สิ่งสะสมที่เป็นรูปธรรม** คือ มีตัวตนจับต้องได้ อาจเป็นของที่เกิดตามธรรมชาติ หรือมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นก็ได้ และ**สิ่งสะสมที่เป็นนามธรรม** เช่น ความทรงจำและประสบการณ์เฉพาะตัว เช่น เสียงดนตรี การชิมอาหารตามร้านที่มีชื่อเสียง งานสะสมของคนส่วนใหญ่มักเป็นวัตถุสิ่งของที่จับต้องได้และเป็นรูปธรรม (Sa-nguansai, 2016, p. 9-11) การสะสมจึงสัมพันธ์กับการเก็บรวบรวมและเก็บรักษาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ในบรรดาของเล่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จัดหมวดหมู่ใหญ่ ๆ ได้เป็น ๒ พวก คือ ของที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ กรวดหินงาม ๆ แผลง ๆ โครงกระดูก สัตว์ รูปสัตว์ เขาสัตว์ ไม้ประหลาดต่างๆ และของที่มนุษย์ได้ค้นคิดประดิษฐ์สร้างขึ้นมา ด้วยฝีมือมนุษย์เอง ได้แก่ ถ้วยชาม โต๊ะ ตู้ รูปวาด รูปถ่าย ตัว แสตมป์ ปฎิทิน ส.ค.ส. เครื่องจักรกลไก เครื่องเงินเครื่องทอง เป็นต้น (Nawikkamun, 2010, p. 11) ใน **นานาพิพิธภัณฑ** ของเอนก นาวิกมูลกล่าวถึงหนังสือวิชาภูมิวิเศษ เล่ม ๔ พ.ศ. ๒๔๓๒ เรื่อง “ของเล่นต่าง ๆ” โดย ม.จ.เพิ่ม ลดาวัลย์ว่า ของที่ชนทั้งหลายเลือกเล่นกัน มีเพียง ๒ อย่าง คือ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสิ่งของที่เป็นขึ้นด้วยสรรพ วิชาความรู้ของมนุษย์กระทำขึ้นด้วยฝีมือช่างต่าง ๆ ซึ่งเอนก นาวิกมูลได้ประมวลไว้กว่า ๑๐ ชนิด (Sarawasee, 2008, p. 83) การจัดหมวดหมู่ของของสะสมหรือของเล่น มักแบ่งได้เป็น ๒ หมู่ใหญ่ ๆ คือ ของที่เกิดตามธรรมชาติ และของที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น แนวคิดเหล่านี้สัมพันธ์กับการสะสมของมนุษย์ตั้งแต่อดีตมาอย่างยาวนานทั้งยังสัมพันธ์ กับแนวคิดเรื่องพิพิธภัณฑ ดังที่ Nawikkamun (2010, p. 11) ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า ‘พิพิธภัณฑ’ มีขึ้นในเมืองไทยเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงสร้างพระที่นั่งประพาส พิพิธภัณฑเพื่อเก็บสิ่งของต่างๆ ที่ต่างประเทศส่งมาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการ มีของแปลกของงามล้ำค่าบรรจุไว้มากมาย ถือเป็นจุดเริ่มที่ไทยจะจัดเก็บสิ่งของต่าง ๆ ในลักษณะ ‘มิวเซียม’ คือมีของเก็บและมีที่เก็บอย่างเป็นทางการ

คำว่า “สะสม” มีความหมายแคบว่าการเก็บอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ มีความ ต่อเนื่องพอสมควร มิใช่เพียงหาของมาสะสม ๆ และไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ ในสมัย อยุธยาเป็นหลักฐานเกี่ยวกับนักสะสมคือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากจดหมายเหตุ ของฝรั่งยุคนั้นที่ระบุว่า ทรงได้รับเครื่องราชบรรณาการจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่ง ฝรั่งเศสมากมาย ล้วนเป็นของล้ำค่าน่าเก็บไว้ชมทั้งสิ้น เช่น กระจกเงาทำด้วยแก้ว อย่างดี เครื่องอานม้า บังเหียน โกลน และของสำหรับใส่ปืนพก เสื้อกั๊กมเหย้อย่างดี ผ้าแพรอย่างดี ผ้าสีต่าง ๆ ลูกโลกหมุนได้ นาฬิกาแบบต่าง ๆ ส่วนการเล่นสะสมของ อื่น ๆ ได้แก่ ถ้วยชาม ใอง่าง กระจกต้นไม้ออกจากเมืองจีน หรือเล่นไม้ดัด

ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นมีหลักฐานเพิ่มขึ้น เช่น **ตำนานเรื่องเครื่องโต๊ะ และถ้วยปั้น** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตาดำรงราชานุภาพว่าในสมัยรัชกาลที่ ๒ ไทยเริ่มเล่นโต๊ะเครื่องบูชาอย่างจีน เพราะกำลังเล่นแต่งสวนขวาด้วยวิธีแบบจีน และ

เป็นที่นิยมเรื่อยมาจนถึงขั้นจัดประกวดในสมัยรัชกาลที่ ๓-๕ และเฟื่องฟูที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่นิยมอีกคือปั้นชาหรือปั้นชา ซึ่งมาจากจีน นอกนั้นคือเขาวัว เงิน ตรา โหระ ไม้ตัด และบอน เป็นต้น (Nawikkamun, 2010, p. 25-27)

หนังสือ เล่าเรื่องกรุงสยาม ของสังฆราชปาเลอกัว กล่าวว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงสะสมของแปลก ๆ ในที่ประทับไว้อย่างอเนกอนันต์ เช่น กระจกเงา โคมแก้วแว่น เครื่องเจียรระโน นาฬิกาทุกชนิด เครื่องถ้วยชามกระเบื้อง รูปปั้น หีบดนตรี ตู้แบบจีน และญี่ปุ่น ตู้ลงรักปิดทอง โต๊ะเก้าอี้แบบยุโรป ฯลฯ ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งในพระราชมณฑลเชียรใหม่ (พระอภิเนาวนิเวศน์) ชื่อพระที่นั่ง “ประพาสพิพิธภัณฑ” เพื่อเป็นมิวเซียมไว้เก็บสิ่งของต่าง ๆ สำหรับทอดพระเนตร โดยเฉพาะเครื่องราชบรรณาการที่ทรงได้รับจากยุโรป (Nawikkamun, 2010, p. 25-29)

รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นนักสะสมและผู้ส่งเสริมให้มีการเก็บสะสม ทรงสนพระราชหฤทัยที่จะเก็บของด้วยพระองค์เอง ทรงจัดการให้มีพิพิธภัณฑ ตลอดจนสร้างบรรยากาศให้เจ้านาย ขุนนาง ประชาชนสนใจเล่นเก็บสะสมด้วย เช่น สิ่งของในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระที่นั่งวิมานเมฆในพระบรมมหาราชวัง หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อาคารบ้านเรือนต่าง ๆ มีทั้งก้อนหิน ดินแร่ สัตว์ พืช รูปวาด รูปถ่าย เครื่องใช้ เครื่องประดับ เครื่องเทคโนโลยี ของเล่น และของประหลาด นานาชนิด รัชกาลที่ ๕ ทรงได้แนวทางการสะสมมาจากรัชกาลที่ ๔ การอ่านหนังสือ การวิสาสะกับชาวต่างประเทศ และการได้ทอดพระเนตรความเจริญของบ้านเมือง (Nawikkamun, 2010, p. 37) จึงจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการสะสมเริ่มมาเฟื่องฟูในสมัยรัชกาลที่ ๔ และได้รับการส่งเสริมจากรัชกาลที่ ๕ จนสร้างรากฐานให้พิพิธภัณฑของสยามมั่นคงจนถึงปัจจุบัน

การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ของแปลกตาในสายตาของชนชั้นนำสยาม

“ของแปลกตา” ที่ทรงพบตลอดระยะเวลาทางการเสด็จประพาสยุโรปในครั้งนี้ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น

ของแปลกตาทั้ง ๒ ประเภทนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องของแปลกตาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ดังต่อไปนี้

๑) ของแปลกตาตามธรรมชาติ: คลังความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ต่างแดน

ของแปลกตาซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินี้แสดงถึงลักษณะเฉพาะถิ่นของของแปลกตาเหล่านั้น สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ **พรรณไม้ สัตว์ และส่วนประกอบของสัตว์** เหล่านี้แสดงถึงความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ ที่ประกอบไปด้วยภูมิประเทศและภูมิอากาศ ถือเป็นการเปิดโลกทัศน์ของชนชั้นนำสยามและเป็นคลังความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ต่างแดนผ่านสายตาของตนเอง

พรรณไม้ที่รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกไว้ ได้แก่ ดอกไม้ เช่น กุหลาบ ยี่สุ่น ดอกบัวขาว ดอกไม้สีครึ่ง เป็นต้น พืชผัก ผลไม้ เช่น เซอร์รี่ ลูกพีช สตรอเบอร์รี่ แอปเปิ้ล ส้ม มะละกอ สับปะรด กล้วยเปรี้ยว และมะม่วง เป็นต้น และต้นไม้ชนิดอื่น เช่น ฝรั่งเหลือง และปาล์ม เป็นต้น ยกตัวอย่างดอกมะลิและดอกบัวที่รัชกาลที่ ๕ ทรงพบในดินแดนอื่นซึ่งเป็นของแปลกสำหรับพระองค์เนื่องจากรูปลักษณ์ไม่เหมือนกับดอกไม้ชนิดเดียวกันในสยาม ดังนี้

แล้ววันนี้เก่งมากที่มี**ดอกมะลิ** ฉันได้รับเปนหลายช่อ **แต่ชอบกลกลีบแข็ง สีเหลืองๆ เหมือนดอกพุทธรักษา** ฝรั่งเศสเรียกแยสมินบ้างอะไรบ้าง ใจทักกันเออะอะ

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 92)

ความแปลกตาของดอกมะลิที่เอเดนคือกลีบแข็งและมีสีเหลืองคล้ายดอกพุทธรักษา รูปลักษณ์ของดอกไม้ชนิดนี้เป็นสิ่งที่แปลกไปจากความคุ้นเคยของรัชกาลที่ ๕ นอกจากนี้ลักษณะของดอกบัวที่เมืองแกนต์ที่แปลกไปจากดอกบัวในสยามเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยเช่นกัน ดังนี้

ฉันลืมเล่าถึง**ดอกบัวขาว** เขาเอามาประดับกระโดดที่เรือนโกสัมโบ **เหมือนบัวขาวของเรา แต่เล็กแลกลีบซ้อนถึงงามนำเอ็นดู** **เขาวานี้แลคือ นิลูปะละ คือ นิลูบล เพราะปลายกลีบเขียวมหามุทลีย** **รับจะหาพรรณ จะส่งไปบางกอกก่อนฉันกลับ จะได้ฤาเหลวไม่ทราบ**

แต่กับต้นของฉันทเื้อเพื่อไปหาลงมาไว้ในเรือ ฉันทรู้เมื่อเรือออก
เรือเสียแล้ว **จัดการปลูกใหม่** แลกำลังลั้งเล ว่าจะฝากเขาไว้เอเดน
จะได้ถ้าไม่ ไปถูกอากาศหนาวกลัวจะตายเสีย ยัง**เฟินขนนก**ก็เป็น
หลายกระทรง

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 50)

ความแปลกของดอกบัวในที่นี้คือมีขนาดเล็ก มีกลีบซ้อนถี่และปลายกลีบมี
สีเขียว พระองค์ทรงอธิบายชื่อดอกบัวขานนี้ว่าคือ นิลุบล รวมทั้งมีพระราชประสงค์จะ
นำพันธุ์กลับสยาม ในการนี้มีการนำเฟินขนนกกลับสยามด้วย พรรณไม้ต่างถิ่นจึงเป็น
สิ่งที่แปลกตาสำหรับชนชั้นนำสยาม รัชกาลที่ ๕ ทรงกล่าวถึงรสชาติของส้มที่อียิปต์
และเอเดนไว้ดังนี้

ผลไม้ก็มีดี ๆ ส้มหวานมาก แต่มีรสเปรี้ยวเจือปนมะยมชนิด
**ฉันทเชื่อว่าผู้หญิงคงจะชอบมาก แต่จะส่งไปเขาว่าเฝ้าเร็วนัก ส้ม
ที่เอเดนสีแสดรสเปรี้ยวเพื่องเว้นแต่ไม่เหม็น กินไม่ปนเรื่อง**

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p.106)

รสชาติของส้มทั้งสองเมืองนี้แปลกไปจากของสยาม กล่าวคือ ส้มที่เมือง
อียิปต์มีรสหวานมากแต่ก็มีรสเปรี้ยวเจืออยู่คล้ายมะยมชนิด ทรงกล่าวว่าผู้หญิงน่าจะ
ชอบจึงมีพระราชดำริจะส่งกลับสยามหากแต่เฝ้าเร็ว ส่วนส้มที่เมืองเอเดนนั้นทั้งสีและ
รสชาติเหมือนมะเฟือง แต่ไม่เหม็น รสชาติไม่ดันทัก สี กลิ่น และรสชาติของส้มจึงเป็น
สิ่งที่แปลกไปจากความคุ้นเคยของพระองค์ ที่เมืองโคลัมโบรัชกาลที่ ๕ ทรงพบมะละกอ
ลับปะรด กล้วย และมะม่วงที่เป็นของแปลกตาสำหรับชนชั้นนำสยาม ดังนี้

ต้นไม้ผลที่แปลกอย่างยี่งั้น **มลอกอโตกว่าแตงโมขนาด
ใหญ่ เขากินกันที่โธเตลว่าหวานดันทัก แต่ฉันทเขาไปเห็นปนแตงโม
โม่นี้ก็จะกิน สับรสลูกใหญ่มาก เห็นวิธีที่เขารวบใบห่อขึ้นไว้ทั้งนั้น
เห็นจะเป็นเพราะไม่ถูกแดดสุกซ้ำจึงโต แต่กินเปรี้ยวไม่ปนรส
ที่ขาวามีกล้วยก้าง ที่นี้มีกล้วยเปรี้ยวทั้งนั้น มะม่วงแลอะไร ๆ หา
แก่นสารไม่ได้ทั้งนั้น**

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 60)

ผลไม้ที่เมืองโคลัมโบมีรูปลักษณะแปลกตาคือมีขนาดใหญ่กว่าของสยาม โดยทรงเปรียบเทียบกับมะละกว่าใหญ่กว่าแต่ไม้ สับปะรดลูกใหญ่เนื่องจากวิธีการห่อผล ส่วนรสชาตินั้นสับปะรดและกล้วยเปรี้ยวมาก มะม่วงก็ไม่อร่อย แสดงถึงความแตกต่างของผลไม้ชนิดเดียวกันแต่เมื่ออยู่ต่างถิ่นก็มีรสชาติผิดแผกกันไป รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกไว้ว่า เป็นของแปลกตาชนิดหนึ่ง ที่เมืองเจนไนมีการบันทึกผลไม้ที่เป็นของแปลก ดังนี้

ลูกไม้ได้กินแล้วคือ**แฮร์รี** ลักษณะลูกพุ่มเรียง แต่ดีกว่าที่ไม่ติดปาก กินแล้วไม่ต้องอยากอีก **ลูกพีช**หวานซิดๆ รสชาติเป็นฟันขาวไม่อร่อยเลย ดีแต่**สตอเบอรี่** ๆ ก็ลูกเล็กกว่ายาววา แต่รสชาติก็ไม่เป็นแต่งหนู สตอเบอรี่บ้านโตกว่าที่ยาวามาก เท่าลันจีลูกใหญ่ๆ เป็นลูกไม้ที่กินอร่อย ลูก**แอปเปิ้ล**นี้อ่านออกแล้ว ไม่ใช่อะไรเลย คือพุทราเรานี่เอง เป็นแต่มันโตเป็นลูกไม้ป่าพระหิมพาน ถ้าดิบ ๆ จิ้มน้ำตาลกับเกลือเป็นพุทราเปรี้ยว ๆ

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 184)

รัชกาลที่ ๕ ทรงกล่าวถึงลักษณะและรสชาติของ**แฮร์รี** ลูกพีช สตอเบอรี่ และแอปเปิ้ลซึ่งเป็นผลไม้ต่างถิ่นไว้อย่างละเอียด แฮร์รีมีลักษณะลูกเรียงกัน รสชาติไม่อร่อยนัก ลูกพีชหวานซิด ๆ ไม่อร่อย สตอเบอรี่ขนาดเล็กกว่าที่เมืองยะวา รสชาติดี ส่วนสตอเบอรี่บ้านมีขนาดใหญ่กว่าที่เมืองยะวาเท่าลันจี รสชาติอร่อย ส่วนแอปเปิ้ล รสชาติเหมือนพุทราเพียงแค่นาฬิกาที่ใหญ่กว่า การเปรียบเทียบผลไม้ต่างถิ่นกับผลไม้ในสยามนี้ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น จะเห็นได้ว่าลักษณะ ขนาดและรสชาติเป็นสิ่งที่แสดงความแปลกตาของผลไม้เหล่านี้ ระหว่างการเสด็จประพาสยุโรปพระองค์ทรงพบสินค้าประเภทหนึ่งที่เอเดนคือเถาที่มีสรรพคุณเคี้ยวแล้วทำให้ฟันขาว ดังนี้

มีเถาอะไรอย่างหนึ่งฉันได้ซื้อมาด้วย สำหรับเคี้ยวคาปาก อยู่เสมอ ๆ เพื่อจะให้ฟันขาว

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 85)

เถาชนิดนี้น่าจะเป็นพืชท้องถิ่นของเอเดนซึ่งนำมาทำเป็นสินค้าจำหน่าย โดยมีสรรพคุณทำให้ฟันขาว ซึ่งแปลกตาไปจากความคุ้นเคยของชนชั้นนำสยาม พระองค์

จึงทรงมีพระราชดำรัสให้ชื่อเถาดังกล่าว

ของแปลกตาอีกประเภทหนึ่งคือ**สัตว์**ที่อยู่ต่างถิ่น เช่น ม้า ช้าง ลา เป็นต้น สัตว์เหล่านี้มีลักษณะแตกต่างไปจากของสยาม รัชกาลที่ ๕ จึงทรงบันทึกไว้ในพระราชหัตถเลขาฯ ยกตัวอย่างเช่น

พวกเจ้าของ**พาพา**พามารับจ้างขี่ ฉันได้ลองขี่เป็นครั้งแรก
**มันโต กว่าที่เราเคยมีในบางกอก...หลังดีเหมือนม้าที่ดี แต่ไม่ได้
ลองวิ่ง**

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 106)

ลาที่พบที่เอเดนนั้นมีขนาดตัวที่ใหญ่กว่าในบางกอก ส่วนรูปลักษณ์ของลานั้น พระองค์ทรงบรรยายไว้ว่า หลังลาดีเหมือนหลังม้า ที่กล่าวเช่นนี้เป็นเพราะในบางกอก นิยมการขี่ม้า การขี่ลาจึงเป็นสิ่งที่แปลกไปจากความคุ้นเคยของชนชั้นนำสยาม ทั้งเมื่อเป็นลาต่างถิ่นจึงมีลักษณะที่แตกต่างไป

ของแปลกตาอีกส่วนหนึ่งคือ**ส่วนประกอบของสัตว์**
ยกตัวอย่างเช่น ขนนกกระจอกเทศ เป็นต้น โดยมีการนำมาจำหน่าย
เป็นของที่ระลึก พบที่เมืองเอเดน ดังนี้

เวลาบ่ายจะซื้อ**ขนนกกระจอกเทศ**ส่งไป

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 76)

จะเห็นได้ว่า ขนนกกระจอกเทศเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น/ของที่ระลึกของเมืองเอเดน แต่เป็นสิ่งแปลกตาสำหรับชนชั้นนำสยาม จึงมีการซื้อและส่งกลับประเทศ จะสังเกตได้ว่า ของที่ระลึกของแต่ละเมืองมักนำสินค้าที่มีลักษณะเด่นและบ่งบอกถึงเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ ดังเช่นขนนกกระจอกเทศที่เป็นสัตว์ในท้องถิ่นดังกล่าว เหล่านี้แสดงถึงลักษณะของพืชพรรณที่แตกต่างไปจากสยามเนื่องจากสภาพภูมิอากาศ และภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ของแปลกตาเหล่านี้จึงต้องตาต้องใจชนชั้นนำสยาม จากรูปลักษณ์ ได้แก่ รูปร่าง ขนาด และสี รวมทั้งคุณสมบัติ ได้แก่ รสชาติและกลิ่น การเสด็จประพาสในดินแดนอื่นที่มีใช้สยามทำให้ชนชั้นนำสยามได้พบกับของแปลกตาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ธรรมชาติข้ามแดนประการหนึ่ง

“ของแปลกตา” ในพระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชาดำเนิมประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐

๑๕๑

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การได้สัมผัสของแปลกตาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของชนชั้นนำสยามนี้ เสมือนเป็นคลังความรู้แก่สยามทางด้านภูมิศาสตร์ต่างแดน เกิดการรู้เขารู้เรา ทั้งยัง เกิดการส่งของแปลกตาประเภทนี้กลับประเทศ เช่น ขนนกกระจอกเทศ เป็นต้น เหล่านี้ คือการสำรวจของแปลกตาเพื่อให้สยามรู้จักดินแดนต่างชาติมากขึ้น อันจะนำไปสู่ความ เข้าใจดินแดนต่าง ๆ ในระดับสากลต่อไป

๒) ของแปลกตาประดิษฐ์: การแลกเปลี่ยนของชนชั้นสูง ของสะสมใน มิวเซียมและพิพิธภัณฑสถาน และการให้ของขวัญ ของฝาก และของที่ระลึกของชนชั้น นำสยาม

ของแปลกตาซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนี้มีอยู่หลากหลายชนิด รัชกาล ที่ ๕ ทรงบันทึกไว้อย่างน่าสนใจ ผู้วิจัยขอแบ่งกลุ่มเป็น **ของแลกเปลี่ยนระหว่าง ชนชั้นสูง ของสะสมในพิพิธภัณฑสถาน และของที่มีจำหน่ายในยุโรป** ของแปลกตาประเภท นี้สื่อถึงรสนิยม ค่านิยม และวัฒนธรรมของผู้ครอบครองของแปลกตาเหล่านี้ได้เป็น อย่างดี ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ของแลกเปลี่ยนระหว่างชนชั้นสูงที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ เช่น กำไล แหวน มงกุฎเพชร และเข็มกลัด เป็นต้น สิ่งของเหล่านี้สื่อถึงธรรมเนียมการแลกเปลี่ยน สิ่งของระหว่างชนชั้นสูง ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา สยามส่งเครื่องบรรณาการหรือ จิ้มก้องให้แก่จีน ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรหรือสินค้าที่เด่นในประเทศ เช่น ช้าง งาช้าง จันทน์หอม และพริกไทย เป็นต้น โดยจีนจัดส่งเครื่องลายคราม ผ้าแพร ไส้ต่วน แพรกิมตัวนกล้อมมาให้สยาม ธรรมเนียมนี้ยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เครื่องราชบรรณาการที่สยามมอบให้ฝรั่งเศส เป็นของมีค่าจำพวกเครื่องประดับ เช่น พระแสง พระมหามงกุฎจำลอง พระราชยานกง พระมหาสังข์ พระอัมรินทร์ กำไล ข้อมือ ตลับทองคำ ดารานพรัตน์ พระแสงกรีซ และรัตพระองค์ประดับมรกต เป็นต้น จะสังเกตได้ว่า สยามส่งสินค้าให้กับต่างชาติเพื่อผูกมิตร มิใช่ในฐานะประเทศ ราชแต่อย่างใด ในสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงปรากฏเครื่องราชขมงคลบรรณาการที่แสดง ฐานะที่เท่าเทียมกันของสยามและฝรั่งเศส เหล่านี้ล้วนเป็นกุศโลบายที่กษัตริย์ สยามดำเนินนโยบายกับต่างชาติทั้งสิ้น

ของแลกเปลี่ยนระหว่างชนชั้นสูงที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ ฉบับนี้

ส่วนใหญ่เป็นเครื่องประดับซึ่งเจ้านายในยุโรปพระราชทานแก่รัชกาลที่ ๕ เช่น กำไลแหวน ของลงยาประดับเพชร มงกุฎเพชร และเข็มกลัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏการแลกเปลี่ยนรูปถ่ายหรือพระบรมฉายาลักษณ์ระหว่างกันอีกด้วย เหล่านี้แสดงถึงการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชนชั้นสูงที่เปลี่ยนจากทรัพยากรที่โดดเด่นในประเทศมาเป็นสิ่งของหรือเครื่องประดับที่มีมูลค่าหรือคุณค่าทางจิตใจแทน ยกตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนพระบรมฉายาลักษณ์ระหว่างรัชกาลที่ ๕ กับกษัตริย์ของรัสเซีย แสดงถึงวิวัฒนาการด้านการถ่ายภาพและธรรมเนียมใหม่สำหรับชนชั้นนำสยามที่มีการแลกเปลี่ยนรูปถ่าย เนื่องจากในอดีตสยามเคยมีเพียงการส่งรูปวาดให้แก่กษัตริย์ต่างแดนเท่านั้น ปรากฏที่ปีเตอร์ฮอฟ รัสเซีย ดังนี้

ฉันได้ส่งรูปที่ถ่ายพร้อมกับแอมเปอเรอแผ่นหนึ่ง กับที่ถ่ายพร้อมกับเจ้านายด้วยแผ่นหนึ่ง รูปนี้ได้ลงชื่อด้วยกันทั้งสองคน แลกกันไว้คนละแผ่น ที่ส่งมามีความประสงค์อย่างหนึ่งว่า จะให้เอาออกติดให้คนดู จะเปนแต่ที่ฉันกับแอมเปอเรอเราก็ได้ ที่นี้จะได้ลงพิมพ์ด้วย

(Chulalongkorn (Rama V), 1985, p. 46)

ธรรมเนียมการแลกเปลี่ยนรูปถ่ายนี้ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๕ ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๔ ปรากฏการส่งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ซึ่งเป็นภาพพระบาศีพระราชนิพนธ์จารพรรดิโนเลียยที่ ๓ จึงเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ประการหนึ่งสำหรับชนชั้นนำสยามในยุคนั้น

รัชกาลที่ ๕ ทรงมุ่งบันทึกสิ่งของที่เจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ในยุโรปพระราชทานแก่พระองค์หรือพระมเหสี โดยกล่าวพรรณนาถึงความแปลกตาหรือความงามของสิ่งของชิ้นนั้นๆ เป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่นที่ปีเตอร์ฮอฟ รัสเซีย ทรงบันทึกถึงมงกุฎเพชรที่กษัตริย์รัสเซียพระราชทานแก่พระราชินีสยาม ดังนี้

ของที่แอมเปอเรอให้แม่เล็กเปนมงกุฎเพชร เข็มกลัดนั้นเปนตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ด้วย ครั้นจะส่งไปทางโปสต์ก็กลัวหาย ถึงจะอินชัวร์นส์ก็ซื้อใหม่ไม่ได้ จึงเก็บไว้ก่อน คิดว่าจะเอาไปด้วยทีเดียว

(Chulalongkorn (Rama V), 1985, p. 46)

ธรรมเนียมการมอบเครื่องประดับราคาสูงแก่มิตรประเทศนี้อยู่ในวัฒนธรรมตะวันตก ส่วนไทยเริ่มปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา การมอบเครื่องประดับของสยามแก่มิตรประเทศนี้แสดงถึงความเป็นมิตรประเทศที่เท่าเทียม มิใช่ประเทศราชแต่อย่างใด แสดงฐานะของสยามที่ทัดเทียมอารยประเทศ

ในพระราชหัตถเลขาฯ ปรากฏของสะสมในพิพิธภัณฑ์ เช่น อาวุธ เรือโบราณ ปืนกล งานเขียน เครื่องงา และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น เหล่านี้ยังแสดงถึงแนวคิดการจัดเก็บสิ่งของในมิวเซียม และพิพิธภัณฑ์อีกด้วย แนวคิดเรื่องมิวเซียมและพิพิธภัณฑ์นี้ปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ พิพิธภัณฑ์แรก ๆ ในสยามคือ **วัดโพธิ์** ซึ่งเป็นที่เก็บสะสมพระพุทธรูปกว่า ๑,๒๔๘ องค์ นอกจากนี้ยังมีความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทางพุทธศาสนา และวรรณกรรมสมัยนิยม เช่น โคลงกลอน และภาพจิตรกรรมฝาผนังต่าง ๆ รวมทั้งวิชาแพทย์แผนโบราณ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มี **หอนามิเซียม** (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๓๐) จัดแสดงสิ่งของต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไปได้เข้าชม และ **มิวเซียมหลวงที่วังหน้า** (พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๖๙)

สถานที่หนึ่งซึ่งมีความสำคัญกับการจัดแสดงมหรหรรรมแบบตะวันตกหลังจากรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ คือ **วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม** เนื่องจากใน พ.ศ. ๒๔๔๗ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดร้านถ่ายรูปหลวงขึ้นเป็นครั้งแรกในงานวัดประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร โดยเปิดบริการถ่ายรูปด้วยพระองค์เอง เพื่อทรงนำรายได้สมทบทุนการก่อสร้างพระอุโบสถซึ่งยังไม่แล้วเสร็จ และได้เสด็จมาประทับที่ร้านถ่ายรูปหลวงทุกคืน เพื่อทรงถ่ายรูปพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และชาวต่างประเทศด้วยฝีพระหัตถ์ส่วนพระองค์ หรือที่เรียกกันว่า “ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์” และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานมหรสพ มีโขงลิเก ละคร ภาพยนตร์ มายากล วงพิณพาทย์ ทรงเชิญชวนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการร่วมงานออกจากร้านจำหน่ายสินค้า อาหาร และเครื่องดื่ม (Photisunthon, (ed.), 2010, p. 8-9) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดเบญจมบพิตรมีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อใช้รวบรวมพระพุทธรูปโบราณแบบและสมัยต่าง ๆ ตามพระราชดำริของรัชกาลที่ ๕ เป็นสถานที่รวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุสำคัญ ได้แก่ เครื่องถ้วย (เครื่องถ้วยลายคราม เครื่องถ้วยเคลือบสีขาว เครื่องถ้วยเคลือบสีแดง เครื่องถ้วยประเภทเขียนสีบนเคลือบ เครื่องถ้วยเบญจรงค์ และลายน้ำทอง บั้นขา) เครื่องบูชาอย่างโต๊ะเงิน ตู้พระธรรม ตาลปัตร พัดยศ พัดรอง เครื่องถมปิด และเครื่องแก้ว

การเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ของรัชกาลที่ ๕ นี้ทำให้ได้เห็นของสะสมที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของยุโรป อาจแบ่งได้เป็นทางการทหาร และศิลปะ คือ มิวเซียมทหารเรือ (โรงอาสนเนล ที่ท่าอาวุธ อยู่เรือ รูปเรือโบราณ เครื่องอาวุธทวนธง โรงทำปืนกล) และอาตเอกซอปปิซัน พิพิธภัณฑ์ช่างเขียน โรงพิพิธภัณฑ์เยนิวา (รูปต่าง ๆ งานเขียนเครื่องงา เครื่องถ้วยครามแดงต่าง ๆ) ยกตัวอย่างเช่น การเสด็จประพาส **มิวเซียมทหารเรือ เมืองเวนิส** ดังนี้

ถึง**โรงอาสนเนล** คือ **ที่ท่าอาวุธ** แลเปนอยู่เรือด้วยพวกกรมทหารเรือทั้งหลายเปนอันมากมารับอย่างเปนเกียรติยศ...พาขึ้นไปดู**มิวเซียมทหารเรือ**ก่อน มีรูปเรือโบราณต่างๆ เปนอันมากนำดูนัก **เครื่องอาวุธทวนธงพร้อมทุกอย่าง ทั้งแบบอยู่ แบบป้อม** แล้วไปดูที่**โรงทำปืนกล** ที่เรียกแมกซิมกัน แล**โรงทำตอปีโตกับทั้งอยู่เรือ...** โรงทำงานทั้งปวงนี้เปนของโบราณ คล้ายโรงเรือคลองมหานาคของเรามาก แต่เขารักษาแลใช้การตลอดทุกโรงหลายสิบหลัง (Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 158-159)

รัชกาลที่ ๕ ทรงบรรยายสถานที่และสิ่งของที่เก็บในมิวเซียมทหารอย่างละเอียด ทั้งนี้เพื่อเป็นต้นแบบในการจัดการมิวเซียมของสยามต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังปรากฏพระราชดำริเกี่ยวกับการเก็บสิ่งของในมิวเซียมตั้งตอนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงพบรอยปลาลงลามกัดเชือกบนเรือดังนี้

เวลาบ่าย ๕ โมง **กับตันเอาเชือกมาให้ดู** เปรออยปลาลงลามกัด เชือกขาดเหมือนมิดตัด ก่อนที่กลิ่นเข้าไปมิใช่เล็กน่าจะตาย **ฉันเก็บเอาเชือกนั้นไว้จะไปใส่มิวเซียม** (Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 68)

ตัวอย่างเหล่านี้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการเก็บสะสมสิ่งของที่แปลกตาไว้ในมิวเซียมของชนชั้นนำสยามซึ่งมีต้นแบบมาจากการเยี่ยมชมมิวเซียมของยุโรป มีการนำประสบการณ์เหล่านี้มาพัฒนาการจัดเก็บสิ่งของในสยาม เริ่มตั้งแต่การเรียกชื่อว่ามิวเซียม สู่คำว่าพิพิธภัณฑ์ในเวลาต่อมา Winichakul (2017, p. 66) กล่าวถึง

แนวคิดการจัดแสดงสิ่งของตามแบบอย่างตะวันตกนี้ไ้วว่าชนชั้นนำสยามรู้จักและไล่ตามความนิยมใหม่ ๆ ในโลกได้รวดเร็วเช่นเคย สยามจึงเข้าร่วมมหกรรมนานาชาติครั้งสำคัญ ในขณะที่รับพิพิธภัณฑและมหกรรมทำนองเดียวกันเข้าไปในสยามตามที่ชนชั้นนำเข้าใจ ปรับ แปร และแปลตามความเหมาะสมกับสยาม...สยามเข้าร่วมมหกรรมนานาชาติครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๑๙ ณ ฟิลาเดลเฟีย และจัด “เอกซิบิเซน” ในประเทศครั้งแรกในปี ๒๔๒๕ ในงานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบร้อยปี การเสด็จประพาสยุโรปในครั้งนี้จึงถือเป็นการเปิดประสบการณ์เกี่ยวกับมิวเซียมของชนชั้นนำสยามได้เป็นอย่างดี

ของแปลกตาอีกประเภทหนึ่งที่รัชกาลที่ ๕ ทรงบันทึกไว้คือ **ของที่มีจำหน่ายในยุโรป** ซึ่งแบ่งได้เป็นงานศิลปะหรืองานฝีมือต่าง ๆ เครื่องประดับ เครื่องนุ่งห่ม ของเล่น ของที่ระลึก และอาหาร หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์การสะสมในยุโรป จะพบว่า การสะสมเริ่มต้นในหมู่บุคคลชนชั้นปกครอง ในราชสำนัก คฤหาสน์เศรษฐี และในศาสนจักรมาก่อน การสะสมยุคเริ่มแรกมักเป็นของชิ้นเอก หายาก พิเศษ ไม้ธรรมดา และ/ หรือราคาแพง อาทิ ภาพเขียนดินเผา ภาพวาด กิจกรรมสะสมแพร่หลายสู่คนสามัญมากขึ้นเมื่อศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาด้วยแรงผลักดันของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ส่วนประวัติศาสตร์การสะสมในประเทศไทยมีหลักฐานไม่ชัดเจน เนื่องจากในอดีตไม่นิยมบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การสะสมมิได้เป็นเรื่องเล่น ๆ **กิจกรรมสะสมต้องดำเนินควบคู่กับ “เวลาว่าง” และยิ่งในสังคมชนชั้นสูง การเล่นยังผูกโยงกับหน้าตา เกียรติยศด้วย** เพราะนอกจากสะสมแล้วยังมีการนำของมาอวดมาโชว์ มีการแข่งขัน บางคนต้องยืมชุดสะสมคนอื่นมาโชว์เมื่อมีงานสมโภชหรืองานของเจ้านาย ทั้งนี้เพื่อรักษาเกียรติและหน้าตาในวงสังคม **เพื่อแสดงความเป็น “ผู้มีวัฒนธรรม”** ความแปลกใหม่มักเป็นเหยื่อล่อนักสะสม เช่น การสั่งปั้นชามจากเมืองจีน จึงเป็นของชิ้นเอก (masterpiece) คือ มีค่า มีราคา เป็นของหายาก ไม่มีวางขายตามท้องตลาด มาจากดินแดนอื่น คนธรรมดาไม่อาจเข้าถึง กลุ่มนักสะสมของเหล่านี้จึงล้วนอยู่ในแวดวงชนชั้นปกครอง เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย ทั้งเจ้านาย ขุนนาง เศรษฐี (Sarawasee, 2008, p. 82-83) ดังนั้นการเลือกซื้อและสะสมของแปลกตาที่รัชกาลที่ ๕ ทรงพบจึงมีนัยยะของการแสดงถึงความเป็นผู้มีวัฒนธรรมหรือที่ตรงกับสภาพสังคมในยุคนั้นคือ ผู้มีความศิวิไลซ์ ทั้งความแปลกใหม่ยังเป็นสิ่งที่กระตุ้นนักสะสมทุกกลุ่ม

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการเลือกชื่อของแปลกตาและสงกลับสยามของรัชกาลที่ ๕ คือ **ค่านิยมในราชสำนักไทยต่อสินค้าของนอก** ไกรฤกษ์ นานา (Nana, 2014, p. 135) กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ค่านิยมแบบตะวันตกในราชสำนักไทย ยุครัตนโกสินทร์เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ เพราะเปิดประเทศให้ฝรั่งเข้ามาค้าขายได้อย่างอิสระ ฝรั่งสามารถสังเกตเห็นลักษณะอ่อนไหวของสังคมไทยได้ชัดเจนว่า คนไทยคลั่งไคล้ความแปลกใหม่ทั้งสิ่งของและบุคคล จากการรับเพราะความตื่นเต้นในความแปลกใหม่ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเพื่อต้องการแสดงว่าเป็นผู้มีรสนิยมดี **ของแปลกใหม่จากต่างประเทศยังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นผู้ที่เจริญแล้ว และการเป็นชนชั้นมีระดับในสังคม** ของขวัญ ของกำนัล จากต่างประเทศได้ทวีความสำคัญขึ้นอย่างมากในรัชกาลที่ ๔ กลายเป็นธรรมเนียมใหม่ที่พระมหากษัตริย์และข้าราชการในราชสำนักได้รับมอบและมองของให้แก่กันแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน โดยมีของขวัญเป็นสักขีพยาน จากแนวคิดดังกล่าวจึงไม่น่าแปลกใจว่า เหตุใดรัชกาลที่ ๕ จึงทรงเลือกเฟ้นแต่สิ่งของแปลกตาที่ดี มีคุณภาพ และอาจมีราคาสูงสงกลับสยาม

ทั้งยังสื่อค่านิยมในการ**พระราชทานของที่ระลึก**ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ค่านิยมในการพระราชทานของที่ระลึกหรือเครื่องราชบรรณาการมีความมุ่งหมายที่จะแสดงความรู้จักและแสดงความเป็นมิตรจากคนแปลกหน้า โดยพระมหากษัตริย์หรือผู้นำประเทศจากแดนไกลที่ไม่เคยรู้จักมักคุ้นกันมาก่อนเลย โดยหวังผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นที่ตั้ง แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ค่านิยมใหม่ในการพระราชทานของขวัญเปลี่ยนไปจากการที่พระมหากษัตริย์ถวายให้พระมหากษัตริย์ด้วยกันเองเพราะเหตุผลด้านการเมืองและความประสงค์ของผู้ให้ฝ่ายเดียวมาเป็นพระมหากษัตริย์พระราชทานให้ผู้เป็นที่รักหรือบุคคลใกล้ชิดของพระองค์เป็นสินน้ำใจด้วยเหตุผลด้านความรู้สึกของผู้ให้และผู้รับและเพื่อความพึงพอใจของผู้รับเป็นการกระทำด้วยน้ำใจจริงโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น (Nana, 2014, p. 147) แนวคิดเรื่องการสะสมและการให้ของที่ระลึกในสมัยรัชกาลที่ ๕ สะท้อนผ่านพระราชหัตถเลขาฯ อย่างเด่นชัดจึงปรากฏการเลือกชื่อของแปลกตาทั้งเพื่อสะสมและให้เป็นที่ระลึกแก่บุคคลอื่น

การเลือกซื้อหรือชื่นชมของเล่นและของใช้ของรัชกาลที่ ๕ บ่งบอกถึงรสนิยมของผู้เลือก ยกตัวอย่างเช่น อานลาที่เป็นของแปลกตาสำหรับรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงกล่าวถึงไว้ ดังนี้

ฉันเห็นเด็กฝรั่งตาสีน้ำเงินขี่ฬาทัวสิดำสนิพากขาวขอบตาขาวสูงกว่าแพะสักนิดเดียว **เครื่องก็ทำเบาเงามน่ารักจริงๆ ยากจะได้ไปให้ลูก** เขาวามาแต่เกาะดานารี จะหาได้ตามแถบเมืองสะเปญ แลโปรตุเกส ตั้งใจไว้ว่าจะลองหาดู

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 89)

รสนิยมความงามของสิ่งของในที่นี้คือ**ความน่ารัก**ของเบาะรองนั่ง เป็นสิ่งของที่รัชกาลที่ ๕ มีพระราชประสงค์นำไปให้พระราชบุตรเล่น นอกจากนี้ยังมีการเลือกซื้อของเล่นของใช้ให้พระอัครมเหสีและพระราชบุตร ดังนี้

ก่อนกินเข้ากลางวันหมอบไปพักข้างมาให้ฉันดู ๒ ตัว เพราะฉันรำมาว่าจะซื้อแต่ข้างไม้ซื้อพลอยเพราะมันปลอมมากนัก ฉันเขียนลงไว้ที่ข้าง ๆ ว่าข้างเผือกจับได้ที่คอลวันที่ ๑๙ เมษายน เลขเรียกมาดูอีก ได้ซื้อ**หีบขนเหม็น ๑ ข้างรูปเหมือนกบฏคางคก ๒ คู่ ให้เอียดเล็กคู่ ๑ เอียดน้อยคู่ ๑** เชื่อว่าชอบเล่นเปนแน่ ยังมี**เรืออีกซื้อไว้จะไปให้แม่เล็กดู**

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 30)

การนำสิ่งของที่แปลกตาเช่นนี้เข้าไปในสยามแสดงถึงรสนิยมของชนชั้นนำสยามในยุคนั้น ทั้งยังสื่อถึงการให้ของขวัญ ของฝาก หรือของที่ระลึกจากผู้ให้สู่ผู้รับซึ่งเป็นครอบครัวเดียวกัน มิใช่ด้วยผลประโยชน์ทางการเมืองเหมือนแต่ก่อน

งานฝีมือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่รัชกาลที่ ๕ ทรงสนพระราชหฤทัย ยกตัวอย่างที่เมืองโคลัมโบทรงกล่าวถึงสินค้าต่าง ๆ ซึ่งเป็นงานฝีมือ ดังนี้

พักที่เรือนกรีนซ็อก... แล้วลงไปดูของฝีมือช่างเมืองนี้ ที่ขอ
ให้เจ้าพนักงานเขาพามาขาย ซื่อบ้าง ส่งไปบางกอกบ้างเอาไว้บ้าง
แต่รถที่ฉันว่าส่งไปให้เฮียดเล็กนั้น ตัดมาเสียทีนี้... เลือกต้นปาม
ต่างๆ ที่แต่งเรือน ซื่อส่งเข้าไปกรุงเทพฯ และอะไรอื่นๆ

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 62)

การเลือกของฝีมือจากช่างที่เข้ามาขาย รถของเล่นที่ส่งให้พระราชโอรส และ
การเลือกต้นปาล์มเพื่อส่งกลับกรุงเทพฯ นำไปประดับตกแต่งเรือน ล้วนแสดงถึงรสนิยม
ของชนชั้นนำสยามทั้งสิ้น มีการกล่าวถึงเครื่องแก้ว ที่เมืองเวนิสแสดงถึงงานฝีมือของ
ช่างทำแก้วซึ่งถือเป็นของแปลกตาของชนชั้นนำสยาม

ดูทำเครื่องแก้ว ๒ แห่ง เครื่องแก้วที่ทำนี้เปน อย่างที่ไม่ใช่
แก้วใสอย่างบการาเช่นกับขวดใช้ปักดอกไม้ เปนสีต่าง ๆ ที่แม่เล็ก
ซื้อจากสิงคโปร์ถายาวา ของเหล่านั้นทำที่นี้ทั้งสิ้น เขาใช้ทรายอย่าง
หนึ่งที่ขุดมาจากเขา เปนสีนวล ๆ มาหลอมให้แดงเข้ม แล้วปั้นด้วย
คีมซีกเปนรูปต่างๆ ผลมสีต่าง ๆ ได้ด้วย แก้วฝอย ๆ เช่นทำตะกร้าซี่
มักจะตำมือก็ทำที่นี้ มีเตาสำหรับเผาในเวลาทำ แลทำแล้วเอาออก
มาถูกเย็นยังไม่ได้ ต้องเอาเข้าเตาไว้ แรกใกล้ไฟแล้วค่อยให้ห่าง
ออกไปทุกที รุ่งขึ้นจึงเอาไปไหน ๆ ได้ อาศัยอยู่ที่ชำนาญเขาทำเร็ว

แต่ต้องเปนรูปแบบ ๆ เขียนลายเสียก่อนแล้วลองทำดูจน
ชำนาญแล้วทำได้เร็ว อยู่ในถ้ำเอาอันหนึ่งสองอันคงแพง ถ้ำหลาย
สิบหลายร้อยได้ถูก

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 160)

เครื่องแก้วซึ่งเป็นสินค้าพื้นเมืองนี้แปลกตาไปจากเครื่องถ้วยชามของไทย
ทั้งความชำนาญของผู้ผลิตที่ทำให้เครื่องแก้วนี้ดูพิเศษ ความประณีตจึงเป็นอีกคุณสมบัติ
หนึ่งที่ทำให้เกิดความแปลกตาแก่สิ่งของต่าง ๆ นอกจากงานช่างงานฝีมือแล้วสินค้า
จำพวกเครื่องประดับต่าง ๆ ที่รัชกาลที่ ๕ ทรงเลือกซื้อก็แสดงถึงรสนิยมของพระองค์
ได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่นตอนที่สั่งทำกำไลให้พระอัครมเหสีดังนี้

ตกลงกันจะทำกำไรให้แม่เล็กใส่ได้ทั้งใส่เสื้อแลไม่ได้ใส่ สวัสดิ์ว่าแพตชั่นใหม่ในปารีสมียังให้เขาเขียนอยู่ ถ้าทำแล้วเมื่อใดจะส่งเข้าไป ขอให้แม่เล็กใส่ให้เสมอต่างว่าฉันอยู่ด้วย ฉันทำไมให้ทรูหราเหลือเกินกว่าที่จะใส่เล่นได้

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 185)

กำไรที่ทรงสั่งทำในปารีสนี้เป็นแฟชั่นใหม่ ซึ่งแสดงถึงรสนิยมของชนชั้นนำไทย ที่พยายามเชื่อมสองวัฒนธรรมผ่าน “ของแปลกตา” ที่ทรงนำเข้าประเทศ การแต่งกายตามแฟชั่นจึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความทันสมัยหรือความศิวิไลซ์ของชนชั้นนำสยามในยุคนั้น อีกตอนหนึ่งกล่าวว่รัชกาลที่ ๕ ทรงซื้อนาฬิกาจากสเปน เพราะถือว่าเป็นของที่ทันสมัย แปลกตา นำแฟชั่นในยุคนั้น

กลับมาแะที่ห้างแปดตึกแอนฟิลิป ที่เบนห้างอย่างติขายนาฬิกา เพราะนาฬิกาเมืองนี้ถูกแลเครื่องดี เมืองอื่นเช่นเยอรมนีมักเอาเครื่องนาฬิกาเมืองนี้ไปทำเรือน นาฬิกามีตั้งแต่โตไปจนเล็กเท่าขนมปังอันเล็ก มีสารพัดทุกอย่าง

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 106)

จากตัวอย่างข้างต้น ราคา คุณภาพและความหลากหลายของขนาดนาฬิกา ทำให้แตกต่างไปจากสิ่งที่ชนชั้นนำสยามคุ้นชิน ทั้งยังปรากฏการเลือกซื้อสายนาฬิกาและไขมุกพระราชทานพระอัครมเหสีดังตอนที่ว่า

สายนาฬิกาเดี๋ยวนีกลายเปนสายยาวอย่างเก่า เว้นแต่ไม่มีหูรูด ฉันได้ซื้อสำหรับแม่เล็กสายหนึ่งแล้ว แต่ไม่รู้ว่าเขาเอาไว้ที่ไหน ได้ซื้อไข่มุกสามเม็ด ๆ หนึ่งเหลืองามประเสริฐเลิศล้ำราคาแพงเต็มที เกี่ยวกันอยู่เพนนานจึงได้ซื้อได้ ให้ไปผูกเรือนกำไรแลเข็มกลัด จะรีบส่งเข้าไป

(Chulalongkorn (Rama V), 1962, p. 204)

มีการบรรยายว่าสายนาฬิกาที่ทันสมัย ส่วนไข่มุกก็งดงามและราคาแพง เหล่านี้เป็นของแปลกตาที่รัชกาลที่ ๕ ทรงส่งกลับประเทศ ทั้งยังแสดงถึงธรรมเนียม การให้ของขวัญ ของฝากแก่บุคคลในครอบครัว และที่สำคัญแสดงถึงความเป็น ผู้มีวัฒนธรรมหรือมีความศรัทธาจากสินค้านอกประเทศ

อีกตอนหนึ่งปรากฏการซื้อของที่ระลึกให้พระอัครมเหสีที่ว่า “ฉันได้ซื้อของ เลนอย่างขึ้นพระบาทของเมืองอิสเซล ส่งให้พระยานนท์ส่งมาให้แม่เล็ก มันเลวๆ แต่ **เปนที่ระลึก** เพราะมีชื่ออยู่ที่นั่น” (Chulalongkorn (Rama V), 1985, p. 8) “ของแปลกตา” ในที่นี้เป็นของที่ระลึกซึ่งแสดงถึงการเสด็จมาเยือน ณ สถานที่แห่งนั้น แสดงถึงวัฒนธรรมบริโภคนิยมเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยวในยุโรป

ของแปลกตาซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนั้นเชื่อมโยงกับการเป็นของหายาก เช่น ดอกไม้ เป็นต้น ความชำนาญ เช่น เครื่องแก้ว หรืองานฝีมือต่าง ๆ เป็นต้น การ สะสมจึงเป็นแกนกลางสำคัญสำหรับของแปลกตาประเภทนี้ ทั้งยังนำไปสู่การจัดเก็บ สิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้ในพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งแสดงถึงธรรมเนียมการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ระหว่างชนชั้นสูง เหล่านี้แสดงถึงสภาวะการณ์ของโลกที่เชื่อมกันทั้งทางเทคโนโลยีและ วัฒนธรรม การจำหน่ายของที่ระลึกตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ นี้แสดงถึงวัฒนธรรม บริโภคนิยมในเชิงธุรกิจท่องเที่ยวอีกด้วย แนวคิดเหล่านี้เริ่มแพร่ขยายเข้ามาในโลก ผังตะวันออกอย่างสยาม จึงจะเห็นการพัฒนาทางด้านพิพิธภัณฑ์ ธุรกิจท่องเที่ยว รวมทั้งสินค้าจำพวกงานฝีมือและของที่ระลึก

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ชนชั้นสยามได้สำรวจของแปลกตาที่มนุษย์ ประดิษฐ์ขึ้นแล้วพบว่า การที่สยามจะทำให้ได้เหมือนอย่างเขานั้นเป็นแรงบันดาลใจ สำคัญในการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับ ประเทศให้ทันสมัย

สรุปและอภิปรายผล

พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ นี้ มีการบันทึกของแปลกตาซึ่งเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำไทยในยุคนั้นสนใจเนื่องจากเป็นสิ่งที่แปลก ใหม่และไม่คุ้นเคย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่ง

ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น ของแปลกตาประเภทแรกสะท้อนความแตกต่างทางด้านภูมิอากาศ และภูมิประเทศดินแดนต่าง ๆ อันเป็นคลังความรู้ทางภูมิศาสตร์ต่างแดนที่สำคัญแก่ชนชั้นนำสยาม ณ ขณะนั้น ส่วนของแปลกตาประเภทหลังแสดงถึงแนวคิดและค่านิยมของตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อชนชั้นนำสยาม ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชนชั้นสูง การสะสมที่นำไปสู่มิวเซียมและพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการให้ของขวัญ ของฝาก และของที่ระลึก เหล่านี้แสดงถึงรสนิยมของชนชั้นนำสยามที่มีผลต่อการปรับประเทศให้ทันสมัยในยุคนั้นอย่างเด่นชัด

พระราชหัตถเลขาฯ นี้แสดงถึงรสนิยมและค่านิยมของชนชั้นสูงที่แสวงหาของแปลกตาเพื่อแสดงถึงควมมีวัฒนธรรมและความศิวิไลซ์ผ่านสิ่งของที่แสดงถึงความทันสมัยของตะวันตก เช่น แฟชั่นเสื้อผ้าและเครื่องประดับ การสะสมสิ่งของการเสพงานศิลปะ เป็นต้น สิ่งสำคัญในการอธิบายภาพของแปลกตาเหล่านี้คือการที่รัชกาลที่ ๕ ทรงเชื่อมสองวัฒนธรรมคือตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกันผ่านธรรมเนียมต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น รัชกาลที่ ๕ ทรงบรรยายถึงองค์ประกอบของของแปลกตาทั้งด้าน**รูปลักษณ์** เช่น ขนาดของพืช สัตว์หรือสิ่งของ หรือความงดงามของเครื่องประดับ เป็นต้น และ**คุณสมบัติ** เช่น รสชาติของผลไม้ หรือประโยชน์ใช้สอย ทั้งการเล่น การเก็บสะสมของที่ระลึก หรือเพื่อความงาม เป็นต้น อันแสดงถึงความสนพระราชหฤทัยของพระองค์ต่อของแปลกตาซึ่งเป็นตัวแทนของความรู้ต่างแดนเหล่านี้ อันเป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมอารยประเทศต่อไป เหล่านี้สะท้อนการเสด็จออกไปปะทะกับโลกภายนอกสยามของรัชกาลที่ ๕ และชนชั้นนำสยาม ซึ่งเป็นการเปิดโลกทัศน์เกี่ยวกับความศิวิไลซ์ของยุโรป อันเป็นสิ่งสำคัญในยุคสมัยแห่งรอยต่อของการปรับประเทศให้ทันสมัย

Reference

- Chandransu, T. (2010). *khong suai khongdi khrang phaendin phraphutthachaoluang* [Beautiful objects from the reign of King Rama V]. (3 rd edition) .Bangkok: S.C Print and Pack.
- Chulalongkorn (Rama V), H.M.K. (1962). *phra rat hat lekha muea sadet phraratchadamnoen praphat Europe BE 1897, lem 1* [Writings from the royal tour of Europe in 1897, Volume 1]. Bangkok: Khuruspa.
- Chulalongkorn (Rama V), H.M.K. (1985). *phra rat hat lekha muea sadet phraratchadamnoen praphat Europe BE 1897, lem 2* [Writings from the royal tour of Europe in 1897, Volume 2]. Bangkok: Khuruspa.
- Chutintaranond, S. (2001). kan sadet praphat Europe: khwammai choeng sanyalak [Royal Tour of Europe: the meaning of symbols]. in *luem khot ngao ko phao phaendin* [Forget family roots then destroy the motherland] (p. 188-226). Kanchani La-ong si, ed. Bangkok: Matichon.
- Kongsirirat, S. (2010). *A study of King Rama V's economic worldview from his letters*. (Doctoral dissertation). Naresuan University, Phitsanulok.
- Munsin, W. (2000). *phrabatsomdet phrachunlachomklao chaoyuhua sadet praphat Europe R.S. 116 (BE 2440)* [King Rama V's Royal Tour of Europe in 1897]. Bangkok: Ton Or 1999 Corp.
- Nana,K. (2003) .kittisap lae rueang uechao khong - prathanathibodi farangset muea ro ha sadet yuean krung parit [Popularity and impression of the French President when King Rama V visited Paris] in *prawattisat nok phongsawadan ratchakan thi 5 phraphutthachaoluang nai lok tawantok* [In, History Outside the Royal Chronicles of King Rama V, King Rama V in the Western World] (p. 141-178). Bangkok: Matichon.
- Nana, K. (2003). “ratchakan lap” muea ro ha sadet praphat Germany mai chai rueang lap nai Europe [“The missing king”: King Rama V’s travelling

in Germany was not a secret in Europe] in *prawattisat nok phongsawadan ratchakan thi phraphutthachaoluang nai lok tawantok* [History Outside the Royal Chronicles of King Rama V, King Rama V in the Western World], (p.๑๒๗-๑๕๐). Bangkok: Matichon.

Nana,K. (2003). “chak - rueang talok katun ro ha sadet praphat europe thueng - rueang mai talok ngan phraborom sop ro ha phit ong” [From being a joke to being taken seriously, the efforts of King Rama V. The Story of King Rama V’s tour of Europe and the mistaken identity at his funeral ceremony]. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 24 (11), 60-77.

Nana,K. (2004).thatsana mai ro ha sadet praphat europe chak thruesadi phanthamit son phanthamit “mai dai ratsia ko kho pen yoeramani” [New point of view of King Rama V’s travels in Europe from theories of overlapping alliances: “If not Russian, then Germany.”]. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 26 (2), 120-130.

Nana, K. (2005). phap lakthan thi mai mi kham-athibai kham yuenyan thi khat phayan lakthan rueang thi mai dai banthuek wai nai “chotmai het sadet praphat europe” [Pictorial evidence with no explanations or confirmation and missing evidence that did not appear in the “Royal Tour of Europe”] *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 26 (6) 94-108.

Nana, K. (2006). phop lakthan thang prawattisat kao sut “chin raek” ang thueng kan sadet praphat yurop nai ro ha sing thi rao ru at mai chai thangmot [Discovery of the oldest historical evidence, “the first piece”, with reference to the European travels of King Rama V, what we know is likely not all there is to know]. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 27 (6), 145-157.

Nana, K. (2006). Thueng! konlayut suek ratchakan thi plian sathana chao sayam chak “phae” ben “chana” [Amazing! The War Strategy of King

- Rama V, Transforming Siam from being the “loser” to being the “winner”. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 27 (12), 114-131.
- Nana,K. (2014) .“khong khwan” ratchakan thi 5 khomun thi sapsun chak phongsawadan thai [“Present” of King Rama V, Information missing from the thai royal chronicles]. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 35 (3), 132-147.
- Nana, K. (2015). ratchakan thi 5 sadet praphat yurop (khrang raek) phuea du khwam charoen rue kaekhai panha roso 112? [King Rama V Travels to Europe (first time) to see modern progress or to fix the problem of 1893?]. *Silapawatthanatham* (Art and Culture Magazine), 36 (12), 102-125.
- Nawikkamun, A. (2010). *pakinnaka nak sasom* [Stories of Siamese collectors]. Bangkok: Saithan.
- Nawikkamun, A. (2010). *nangsue lae samut khlassik* [Classic Books]. Bangkok: Sangdao.
- Photisunthon, W.(ed.) (2010). *nam chom phiphitthaphanthasathan haeng chat wat ben chom Bophit* [Introduction of National Museums, Wat Benchamabophit]. Bangkok: Office of National Museums, Fine Arts Department.
- Royal Institute. (1999). *photchananukrom chabap ratchabandittayasathan BE 2542* [Dictionary of the Royal Institute, 1999 Edition]. Bangkok: Royal Institute.
- Sa-nguansai,P. (2016). *sasom phuea suk san* [Collecting for Happiness]. Bangkok: Saengdao.
- Sarawasee, P. (2008). nak sasom chaoban bon senthang sai phiphitthaphan [Local collectors on the way to Museum.] in *phiphitthaphan banthuek: thopthuan botrian chak kan wichai lae phatthana phiphitthaphan* [In, Community Museums: Lessons from Museum research and

- development (p.82-83). Siriporn Srisinurai (ed.). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Sarawasee, P. (2008). nak sasom chaoban bon senthang sai phiphithaphan [Local collectors on the way to Museum.] in *phiphithaphan banthuck: thopthuan botrian chak kan wichai lae phatthana phiphithaphan* [In, Community Museums: Lessons from Museum research and development (p. 82-83)]. Srisinurai, S. (ed.). Bangkok: Princess Maha (Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Sriudom, K. (2007). Kan Sadet Praphat Europe BE 2440: Chut Plian Khong “Exhibition” nai Siam [Travels to Europe in 1897: Beginning of change in “Exhibitions” in Siam] in *Nai sai than haeng adit ruam botkhwam thang prawattisat nueang nai wara khrop rop 60 pi sattracthan Dr. Professor Piyanart Bunnag* [Streams from the past, collection of articles about history on the occasion of the 60th birthday of Professor Dr. Piyanart Bunnag] (p.๑๗๔-๒๑๑). Yimprasert, S. (ed). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Soontravanich, C. (2001). kanmueang bueanglang kan sadet praphat Europe [Hidden politics of the royal tour of Europe].in *luem khot ngao ko phao Phaendin* [Forget family roots then destroy the motherland] (p. 227-264. La-ong si, K. ed. Bangkok: Matichon.
- Winichakul, T. (2017). phawa yangrai no thi riak wa siwilai muea chon channam sayam samai ratchakan thi 5 sawaengha sathana khong ton eng phan kan doenthang lae phiphithaphan thang nai lae nok Prathet [What are the conditions to label one civilized, when, during the reign of King Rama V, Siamese High Society was seeking their own position by traveling and at museums both inside and outside the country]. in *khon thai tap khon uen: wa duai khon uen khong khwam pen thai* (Thai People/Others: Reference to Others in relation to Thainess (p. 27-90). Nonthaburi: Fa Diaokan.